

Željko Galić*
Ana Marušić**
Anđela Šimić***

UDK 347.626
347.2:347.61/.64
Dostavljeno: 30. 9. 2024.
Prihvaćeno: 22. 11. 2024.
Pregledni rad

IMOVINSKOPRAVNI ODNOSI KAO ČIMBENIK STABILNOSTI BRAKA I SKLADNOSTI OBITELJSKIH ODNOSA

Sažetak: *Imovina i imovinski odnosi važan su čimbenik zasnivanja, opstanka i skladnosti obitelji. Norme o načinu stjecanja, upravljanju, raspodjeli i potrošnji materijalnih dobara unutar obitelji uvijek su imale općedruštveni značaj i ulogu zaštite i opstanka šire zajednice. Domaće zakonodavstvo uređuje dva oblika životnih zajednica žene i muškarca - brak i izvanbračnu zajednicu, u kojima su imovinski odnosi partnera neodvojivi od njihovih sveukupnih osobnih odnosa, kao i odnosa s ostalim članovima obitelji i trećim osobama. Autori u članku analiziraju ulogu i važnost imovine kao materijalnoga temelja ljudske egzistencije te učinke imovinskopravnih odnosa u životnim zajednicama i obitelji općenito. Posebice su fokusirani na zakonom uređenu mogućnost odabira imovinskoga sustava (zakonskog ili ugovornog), na važnost izvan/bračne stečevine i na moguće prednosti/nedostatke sklapanja bračnog ugovora; sve u kontekstu stabilnosti i skladnosti obiteljskopravnih odnosa. Ističu i postojeće normative manjkavosti i nedorečenosti u bosanskohercegovačkom obiteljskom zakonodavstvu, te u svrhu otklanjanja nejasnoća u primjeni, daju neke prijedloge de lege ferenda.*

Ključne riječi: *imovina i imovinskopravni odnosi u izvan/bračnim zajednicama, izvan/bračni ugovor, skladnost i stabilnost obiteljskih odnosa.*

* Izv. prof. dr. sc. Željko Galić; Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru; zeljko.galic@pf.sum.ba

** Ana Marušić, mag. iur.; JP Elektroprivreda HZ HB, d.d. Mostar; ana.marusic1602@gmail.com

*** Anđela Šimić, mag. iur.; studentica Poslijediplomskoga doktorskog studija ; iz pravnih znanosti Pravnog fakulteta sveučilišta u Mostaru; andela.simic@pf.sum.ba

1. Uvod

Postojanje materijalnih dobara u nekoj zajednici temelj je i preduvjet ljudske egzistencije. Stjecanje, raspodjela i trošenje takvih dobara od samih početaka ljudskoga društva prepoznato je kao važan i presudan predmet društvene regulacije. U ranijim povijesnim razdobljima razvitka ljudskoga društva, imovinski odnosi u braku i obitelji bili su intenzivniji, a uže i šire obitelji, osim prvobitne funkcije održavanja ljudske vrste, bile su istodobno i proizvodne jedinice.¹

Briga i odlučivanje o materijalnim dobrima kao temelju zajedničke egzistencije u obiteljskim zajednicama značajno je utjecala na profiliranje obiteljskih uloga. Imovinski interesi na poseban način artikulirali su veze između članova obitelji, živih srodnika, ali i između živih osoba i njihovih mrtvih predaka, jer se od predaka nasljeđivala imovina² koju su oni imali za života. Imovinske su sastavnice, osim psiholoških, kulturnih i etičkih, davale doprinos važnosti životnim događajima, situacijama koje su vezane za život i smrt. Zato se s posebnom pozornošću i većim stupnjem zajedništva odnosilo prema zaštiti života, sklapanju braka, nastanku nove obitelji, žalosti za umrlima, štovanju pokojnika i sl. Obiteljska povezanost i solidarnost očitovala se u stvaranju pravila o sklapanju braka i formiranju obitelji, rađanju djece i odnosima između spolova, kao i o stjecanju, raspodjeli i korištenju imovine unutar obitelji.

Tijekom povijesti različiti društveni sustavi, svjesni važnosti obitelji za cijelu zajednicu, uglavnom su ciljano kontrolirali sklapanje braka i zasnivanje obitelji, ne prepustajući ih autonomnoj volji dviju osoba. Budući da sklopljenim brakom nastaje prijenos prava ili stvaranje novih pravnih odnosa, odgovornost za nastanak novoga braka uglavnom je preuzimala uža rodbina budućih bračnih partnera. Takvi, rodbinom dogovoreni brakovi, ispunjavali su višestruku svrhu: očuvanje obostrano cijenjenih vrijednosti, ciljano stvaranje novih titulara imovinskih prava, ostvarenje obostranih interesa kroz povezanost obitelji bračnih partnera, prijenos prava, moći i vrijednosti na potomke i sl. Imovina je često bila popratni element nastanka i osnaživanja novih obiteljskih zajednica, i time bi prijenos imovine iz jednoga u drugi oblik zajedništva istodobno jačalo društvo u cjelini.

Potreba biološkoga preživljavanje pojedinca i članova zajednice u prvi plan je isticala i važnost proizvodnje i gospodarenja materijalnim dobrima. Ovlast upravljanja i nadziranja tim djelatnostima proizlazila je iz autoriteta i subordinacije koji su

¹ GAMS, A., Bračno i porodično imovinsko pravo, Naučna knjiga, Beograd, 1966., str. 1.

² Nasljeđivanje kao specifičan društvenoekonomska "odnos" s jedne strane kohezivno djeluje na obiteljske odnose temeljem činjenice da će imovina nakon umrlih osoba uglavnom pripasti živima unutar obiteljske zajednice; a istodobno, temeljem nasljeđene imovine, na poseban način produžava tu povezanost kroza štovanje i sjećanje na umrle.

nastajali u obiteljskoj strukturi zasnovanoj na braku i srodničkim vezama. Brak i srodnički odnosi bili su prvi polazni kreatori upravljanja, raspodjele i razmjene dobara, što je onda dalje izravno utjecalo na oblikovanje statusa, društvene moći, prava i obveza pojedinaca i društvenih skupina.

U nastavku rada autori iznose sadržajne karakteristike tri važeća obiteljska zakona u Bosni i Hercegovini u području imovinskih odnosa bračnih i izvanbračnih partnera, posebice ističući ulogu i stvarni utjecaj imovine na skladnost i stabilnost odnosa u braku i izvanbračnoj zajednici, odnosno u cijeloj obitelji. Značajnu pozornost usmjerili su i na neke zakonske nedorečenosti i dvojbe u konkretnom pristupu imovinsko-pravnim odnosima u obitelji.

2. Imovinski odnosi kao čimbenici zasnivanja i opstanka obitelji

Nositelji prvotne društvene moći i regulacijskih ovlasti vrijednosno su valorizirali, kreirali pravila i sankcionirali važne segmente društvenih odnosa i života zajednice: ljudsku seksualnost, reprodukciju, srodničke i imovinske odnose, status, prava i dužnosti pojedinca u zajednici. Kroz poimanja tih segmenata društvenoga života, koja su se pretakala u moralne, religijske, običajne i pravne norme, postupno su se izgrađivali ljestvica društvenih vrednota i sustav pravila kojima su uređeni brak, obitelj, odnos prema životu, odgoj, interesi, prava i obveze pojedinaca i društvenih skupina; općenito pravni sustav unutar ljudske zajednice.

Temeljna intencija zakonodavca u uređivanju imovinskih odnosa članova obitelji, kako u prošlosti tako i danas, ogleda se u nastojanju očuvanja obiteljskog odnosa, zaštiti imovinskih prava onih osoba koje se ne mogu same kvalitetno brinuti o svojim pravima te u nastojanju zadržavanja imovine unutar srodničke odnosno obiteljske zajednice.

Čovjek da bi opstao kroz povijest uvijek je bio solidarno prihvaćen i uveden u ljudsko društvo. Na početku i na kraju života obiteljske i srodničke veze su okosnica i potpora toj solidarnosti. Pristupi suvremenog zakonodavstva i pravne prakse pri rješavaju životnih probleme u svezi s ljudskim materijalnim potrebama i imovinskim odnosima uvijek su bili vrijednosno osnaženi kroz nastojanja primjene i ostvarenja načela pravednosti i solidarnosti.

Zoran primjer takva prijenosa imovine očituje se u različitim pojavnim oblicima miraza.³ Specifičan oblik miraza bio je prisutan u sumersko-akadskoj tradiciji

³ Miraz - pokretna i nepokretna imovina koju žena od roditeljske kuće donosi u brak (tur. *miras*; arap. *mirāṭ*). Izvor: ANIĆ, V., GOLDSTEIN, I., Rječnik stranih riječi, Novi liber, Zagreb, 1999., str. 855.

Mezopotamije, kao očev dar kćeri prigodom njezina stupanja u brak.⁴ U starom Egiptu muž bi za određenu svotu novca uzdržavao suprugu, a u slučaju razvoda bio je obavezan ženi vratiti miraz.⁵ Isprepletenost imovinskih i obiteljskih odnosa postojala je i u ranoj hebrejskoj državi gdje bi brak nastajao "kupovinom mlade" - plaćanjem *mohar*-a, kojim se nadoknađivao očev gubitak kćerinih usluga, a ujedno je služio i kao *pretium pudicitiae*.⁶ Slično tomu, u grčkim gradovima postojao je miraz kao dio bračnog običajnog prava. Nadalje, u rimskom pravu miraz (*dos*⁷) bio je imovinski doprinos kojeg bi žena, njezin *pater familias* ili netko treći davao mužu za troškove kućanstva, u početku sukladno običaju, a kasnije kao pravna dužnost za ženina oca i njegove potomke, odnosno ženinu majku. Nakon pada (zapadnog) Rimskog Carstva miraz, pod nazivom *prikija* još egzistira u Bizantu, da bi odatle i uz reformirano rimsko pravo u Italiji ponovno zaživio u mediteranskim gradovima i zapadnoj Europi.

Miraz nedvojbeno na određeni način izražava statusnu neravnopravnost žene unutar imovinsko-pravnih odnosa u obitelji, ali ima i izvjesne korisne učinke - jer imovina koju dobiva žena iz roditeljske obitelji na poseban način osnažuje njezin položaj i jača materijalnu osnovu braka i nove obitelji, potvrđujući važnost ekonomske funkcije obitelji.

Poseban pojavni oblik protkanosti imovinskih i obiteljskih odnosa očitovao se i u različitim kulturama i civilizacijama kroz sklapanje braka između bliskih krvnih srodnika, ponajviše radi očuvanja obiteljske imovine.

Tako je stalna sinergija obiteljskih odnosa i imovinskih interesa u svijesti ljudi dovela do saznanja da je za dobrobit zajednice važno usporedno i usklađeno uređivanje egzistencijalnih imovinskih pitanja s uređivanjem problematike ljudske spolnosti, sklapanja braka, roditeljstva, životnih zajednica, obiteljske solidarnosti...

Bosna i Hercegovina (dalje u tekstu: BiH) je stjecanjem državne neovisnosti (1992. godine) postupno izgrađivala sve segmente pravnoga sustava, pa i na području uređenja obiteljskih odnosa. Na temelju postojećeg teritorijalno-političkog ustrojstva donesena su tri zakona: Porodični zakon Republike Srpske 2002. godine,⁸ čije važe-

⁴ YARON, R., *The Laws of Eshnunna*, Jerusalem - Leiden, 1988., dostupno na: https://mc.dlib.nyu.edu/files/books/brill_awdl000033/brill_awdl000033_lo.pdf, p 174 and 175 (15. 12. 2024.).

⁵ MATIĆ, M., Položaj žene u starom Egiptu, *Strani pravni život*, god. 55, br. 3 (2011.), str. 311-319, dostupno na: <https://www.stranipravnizivot.rs/index.php/SPZ/article/view/454/450>, str. 313 i 314. (15. 12. 2024.).

⁶ Tako i: NEUFELD, E., *Ancient Hebrew Marriage Laws*, London - New York - Toronto, 1944., str. 95, preneseno iz: STANIMIROVIĆ, V., *Ustanova miraza u našoj tradicijskoj kulturi*, Centar za publikacije Pravnog fakulteta univerziteta u Beogradu, Beograd, 1998., str. 18, bilj. 27.

⁷ *Dos* - lat., miraz; od *dare* - dati, može biti imovina koju sama žena (*dos adventicia*) ili njezin *pater familias* (*dos profecticia*) daje ili obećava mužu - ROMAC, A., *Rječnik rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1975., str. 168.

⁸ Objavljen je u *Službenom glasniku RS*, br. 54/2002., 41/2008. i 63/2014.

nje je prestalo 2023. godine stupanjem na snagu novog Porodičnog zakona, koji je donesen 8. 2. 2023.,⁹ Obiteljski zakon Federacije Bosne i Hercegovine¹⁰ 2005. godine i Obiteljski zakon Brčko Distrikta BiH¹¹ 2007. godine. Ti propisi zadržali su tradicionalni pristup obitelji i braku, ističući njihova temeljna i općepriznata obilježja te uređujući uz brak i izvanbračnu zajednicu kao životnu zajednicu žene i muškarca.

Norme obiteljskoga prava koje uređuju imovinske odnose su posebne (*lex specialis*) norme, a na okolnosti, odnose koji nisu uređeni normama obiteljskoga prava primjenjuju se opće norme građanskoga (stvarnog i obveznog) prava.

Brak kao društveni i pravni odnos dviju osoba ima osobnu, neimovinsku prirodu koja se ogleda ponajprije u vođenju zajedničkoga života, ravnopravnosti, vjernosti, uzajamnom pomaganju, poštovanju i zajedničkom odgoju djece.¹² Osim osobnih odnosa i imovinski odnosi bračnih partnera¹³ čine temelj braka i obitelji, jer se u zajedničkom življenju i kućanstvu zadovoljavaju svakodnevne životne potrebe za što je potrebna imovina.

Osobni odnosi bračnih partnera, zbog šire društvene važnosti i svoje prirode, uređeni su uglavnom strogim normama, koje subjektima tih odnosa ne dopuštaju odstupanje od normativnoga traženja (tj. zahtjeva iz pravne norme).¹⁴

Obiteljski zakoni doneseni nakon osamostaljenja BiH su, u odnosu na prethodno važeći Porodični zakon SR BiH, u sadržajnom smislu unijeli određene promjene u uređenje imovinskih odnosa izvan/bračnih partnera, koje se ogledaju u njihovoj mogućnosti birati zakonski ili ugovorni imovinski sustav.

3. Zakonski imovinski sustav i imovina izvan/bračnih partnera

Zakonski imovinski sustav uređuje imovinske odnose izvan/bračnih partnera na način za koji se pretpostavlja da odgovara prosječnom izvan/bračnom paru, a uglavnom se temelji na ideji zajednice dobara.¹⁵ On više nije prinudnoga karaktera

⁹ Taj zakon je stupio na snagu 1. 9. 2023., a 14. 3. 2024. je donesen Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona. Objavljeni su u *Službenom glasniku* RS, br. 17/2023. i 27/2024. (dalje u tekstu: PoZ RS).

¹⁰ Dalje u tekstu: ObZ FBiH, objavljen je u *Službenim novinama* FBiH, br. 35/2005., 41/2005., 31/2014. i 32/2019.

¹¹ Dalje u tekstu: ObZ BD, objavljen je u *Službenom glasniku* BD BiH, br. 23/2007.

¹² Usp. čl. 30. ObZ FBiH; čl. 4. i 5. PoZ RS i čl. 4. ObZ BD.

¹³ Brak, obitelj i imovina često su (zajedno) služili za ostvarivanje vlastitih, ali i interesa širih zajednica iz kojih potječu bračni partneri (obitelji, naroda itd). Da brak može biti (i) dobar posao, iskazano je u povijesti u mnoštvu slučajeva: njime su se osnaživala kraljevstva i carstva, pečatili mirovni sporazumi, crtale državne granice, a bračnim srodničkim vezama štitila imovina od cjepkanja.

¹⁴ O strukturi pravne norme vidi detaljnije kod: VISKOVIĆ, N., *Teorija države i prava*, Birotehnika CDO, Zagreb, 2001., str. 157-162.

¹⁵ Usp. HRABAR, D. *et. al.*, *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2021., str. 456 i 457.

i primjenjivat će se samo ako bračni partneri nisu ugovorom drukčije uredili svoje odnose.

Značajna novina uvedena je u definiranju imovine, u terminološkom i sadržajnom smislu. Za razliku od prethodnog uređenja imovinskih odnosa bračnih partnera, po kome je njihovu imovinu činila posebna i zajednička imovina, ObZ FBiH normira da bračni partneri mogu imati bračnu stečevinu i posebnu imovinu (čl. 250.).¹⁶ ObZ BD ima isto rješenje, s tim što se u njemu koriste termini bračna tekovina¹⁷ i posebna imovina. PoZ RS¹⁸ normira da imovina može biti posebna i zajednička. PoZ RS znatno detaljnije (čl. 300. do čl. 333.) uređuje imovinske odnose bračnih supružnika i izvanbračnih partnera.¹⁹

Prema odredbama ObZ FBiH bračnu stečevinu čini: imovina koju bračni partneri steknu radom za vrijeme trajanja bračne zajednice i prihodi iz te imovine; darovi od strane trećih osoba (u novcu, stvarima, pružanju pomoći radom i sl.) osim ako drukčije ne proizlazi iz namjene dara ili se iz okolnosti darivanja može zaključiti da je darodavac svoj dar želio dati samo jednom od bračnih partnera; dobitak od igara na sreću; te prihodi od intelektualnog vlasništva ostvareni za vrijeme trajanja bračne zajednice (čl. 251.). Na isti način određena je bračna tekovina u ObZ BD (čl. 228.). PoZ RS na sličan način normira zajedničku imovinu (čl. 302.). Od druga dva zakona razlikuje se po tome što drukčije uređuje status poklona, propisujući da imovina koju bračni supružnik nakon sklapanja braka stekne "poklonom (uključujući miraz)" predstavlja njegovu posebnu imovinu (čl. 301. st. 2.) i što uključuje u zajedničku imovinu prihode od posebne imovine jednog supružnika ostvarene njegovim radom ili radom drugog supružnika za vrijeme trajanja zajednice života (čl. 302. st. 5.). Zakonodavac uređuje dva uvjeta za stjecanje bračne stečevine; bitni elementi su rad oba bračna partnera koji može biti zajednički i pojedinačan te izravan i posredan te da se bračna stečevina stječe u razdoblju trajanja životne zajednice²⁰ (a ne tijekom trajanja braka). Naime, u stvarnom životu mogu postojati životne situacije u kojima se vremenski ne podudara razdoblje (pravnog) trajanja braka s razdobljem postojanja životne zajednice između partnera - primjerice kada je u tijeku postupak razvoda ili poništenja braka (brak formalno nije prestao a životna zajednica više ne postoji).²¹

¹⁶ Pojam "bračna stečevina" koristi ObZ FBiH u tekstu na hrvatskom i bošnjačkom jeziku, dok se u tekstu na srpskom jeziku koristi izraz "bračna tekovina".

¹⁷ ObZ BD u tekstovima na sva tri službena jezika koristi pojam "bračna tekovina".

¹⁸ PoZ RS (čl. 300.) zadržao je podjelu imovine iz prethodno važećeg PoZ SR BiH (čl. 263.).

¹⁹ ObZ FBiH materiju imovinskih odnosa bračnih i izvanbračnih partnera uređuje u 14, a PoZ RS u 34 članka.

²⁰ Tako npr. za postojanje bračne zajednice u nekim okolnostima nije presudno postoji li zajedničko stanovanje, nego volja (*animus*) bračnih partnera da žive u toj zajednici.

²¹ Imovina stečena u tim okolnostima bit će posebna imovina bračnih partnera, a specifična je situacija ako se brak proglasi nepostojećim. Podrobnije vidi kod: TRALJIĆ, N., BUBIĆ, S., Bračno pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007., str. 75 i 84.

ObZ FBiH je veoma uopćeno naveo koja imovina čini bračnu stečevinu. Stoga je itekako važna i sudska praksa koja u pojedinim životnim okolnostima detaljnije precizira pravnu kvalifikaciju imovine. Predmet bračne stečevine mogu biti stvarna i obvezna prava - primjerice plaća; vlasništvo nad nekretninama i pokretninama koje su nabavljene radom ili novcem na temelju ugovora o doživotnom uzdržavanju; vlasništvo trgovačkog društva ili obrta; pravo služnosti i založno pravo; prihodi od intelektualnoga vlasništva; novčane ušteđevine; kamate i najamnine; stvari kupljene novcem podignutoga kredita; tražbine i dugovanja; vrijednosni papiri; dobitak iz igara na sreću; namirnice i druge potrošne stvari itd.).

ObZ FBiH (čl. 252. st. 1.) i ObZ BD (čl. 229. st. 1.) normiraju bračnu stečevinu kao suvlasništvo bračnih partnera u jednakim dijelovima ako oni nisu drukčije ugovorili. PoZ RS drukčije uređuje pravnu prirodu - radi se o zajedničkoj imovini, pa onda i o neopredijeljenim dijelovima bračnih supružnika, koji se utvrđuju tek njezinom podjelom (čl. 306.). Ako se supružnici ne sporazumiju o podjeli, svakom od njih pripada po jedna polovica zajedničke imovine, s tim što svaki od njih može zahtijevati od suda da mu odredi veći dio od polovice (čl. 309. st. 1. i 2.). Sva tri zakona ostavljaju mogućnost bračnim partnerima da bračnim ugovorom drukčije urede svoje odnose vezane za postojeću ili buduću imovinu.²²

Odredbe čl. 253. ObZ FBiH i čl. 230. ObZ BD uređuje da se glede upravljanja bračnom stečevinom primjenjuju odgovarajuće odredbe stvarnoga i obveznoga prava - ako taj (obiteljski) zakon nije drukčije propisao. Temeljen ovih odredaba bračni partneri će, razmjerno svom suvlasničkom (idealnom) dijelu samostalno raspolagati i upravljati, uz uvjet da time ne diraju u tuđa prava. Za razliku od ova dva zakona, PoZ RS izriječno normira upravljanje i raspolaganje zajedničkom imovinom (čl. 303. - 305.).

Pravna kvalifikacija imovine ostvarene tijekom trajanja životnoga zajedništva, ovlasti i odgovornosti životnih partnera, postupak i načini njezine podjele, bitno određuju prirodu i svojstva zakonskog imovinskog sustava. Bračna stečevina/zajednička imovina je pravna ustanova koja predstavlja bit imovinskoga zajedništva životnih partnera. U kojoj mjeri normativni pristup uređenju te ustanove podrazumijeva uvažavanje i ostvarivanje načela solidarnosti, ravnopravnosti i pravednosti, u istoj mjeri se može očekivati odraz takva pristupa na sveukupne odnose u izvan/bračnoj zajednici i široj obitelji.²³ Stoga primjereno uređenje bračne stečevine/zajed-

²² Novi način uređivanja imovinskih odnosa bračnih partnera te uvođenje bračnog ugovora uglavnom je posljedica uvođenja tržišnih (kapitalističkih) društvenih odnosa. Vidi detaljnije u: MAJSTOROVIĆ, I., Bračni ugovor - novina hrvatskoga obiteljskog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2005., str. 168-220.

²³ RADIĆ, D., KREŠIĆ, B., Imovinski odnosi bračnih partnera u Bosni i Hercegovini, Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli, Tuzla, 2023., str. 6-7.

ničke imovine može pridonijeti zaštiti interesa subjekata obiteljskih odnosa a time i stabilnosti braka i skladnosti obiteljskih odnosa.

Posebna imovina je drugi oblik imovine bračnih partnera. To je imovina koju bračni partner ima u trenutku sklapanja braka i ona koju bračni partner stekne za vrijeme trajanja bračne zajednice na pravnom temelju drukčijem od onog kojim stječe bračnu stečevinu (čl. 254. ObZ FBiH i čl. 231. ObZ BD).

Prema odredbama čl. 301. PoZ RS posebnu imovinu bračnih supružnika predstavlja: imovina koju oni imaju u času sklapanja braka; imovina koju bračni supružnik nakon sklapanja braka stekne diobom zajedničke imovine, poklonom, nasljeđem ili besteretnim pravnim poslom; prihodi od posebne imovine koji nisu rezultat rada bračnih supružnika.

Ovaj zakon uređuje da ako u tijeku trajanja životne zajednice dođe do uvećanja vrijednosti posebne imovine jednoga bračnog supružnika sredstvima iz posebne imovine drugoga supružnika, odnosno radom drugoga supružnika ili sredstvima iz zajedničke imovine; tada drugi bračni supružnik ima pravo na potraživanje u novcu razmjerno svom doprinosu, odnosno svom udjelu u zajedničkoj imovini. Time se na određeni način omogućuje provedba načela pravednosti i ostvarivanje ravnopravnosti bračnih partnera, što svakako doprinosi međusobnom poštovanju i skladnosti životnoga zajedništva.

Zakonodavci u BiH uređuju i imovinske odnose izvanbračnih partnera iz izvanbračne zajednice koja ispunjava uvjete propisane zakonom. Federalni zakonodavac i zakonodavac u Brčko Distriktu BiH normiraju da je imovina koju su izvanbračni partneri stekli radom u izvanbračnoj zajednici njihova izvanbračna stečevina, odnosno izvanbračna tekovina (čl. 263. ObZ FBiH; čl. 240. ObZ BD). Za razliku od ova dva zakona PoZ RS normira da se zajednička imovina izvanbračnih partnera ne stječe samo radom nego na iste načine kao i zajednička imovina bračnih supružnika (čl. 333. i čl. 302.). Sva tri zakona uređuju da se na tu imovinu primjenjuju zakonske odredbe o bračnoj stečevini/tekovini/zajedničkoj imovini bračnih partnera/supružnika. Hoće li imovina stečena na način normiran zakonom ući u izvanbračnu stečevinu, ovisit će o vremenu nastanka i trajanju izvanbračne zajednice. Osim spomenute imovine, izvanbračni partneri, kao i oni u braku mogu imati i posebnu imovinu - a to je imovina koju su pojedinačno imali prije zasnivanja izvanbračne zajednice, imovina stečena na način na koji se ne stječe izvanbračna stečevina.

Imovinski učinci izvanbračne zajednice jednaki su imovinskim učincima braka. Ako zajednica dviju osoba nema potrebnih zakonskih pretpostavki za izvanbračnu zajednicu, te osobe za uređenje svojih imovinskih odnosa mogu zahtijevati primjenu općih pravila građanskoga prava.

4. Ugovorni imovinski sustav i sadržaj bračnog ugovora

Sklapanjem bračnog ugovora, odnosno njemu odgovarajućeg imovinskog ugovora izvanbračnih partnera, u većoj mjeri se omogućuje primjena načela autonomije volje kao i načela ravnopravnosti (spolova) u sferi imovinskih odnosa izvan/bračnih partnera.

Bračni ugovor je fakultativan²⁴ za buduće bračne partnere i oni njime samostalno uređuju imovinske odnose u braku. On je formalan, akcesoran, nominantan (imenovan), konsenzualan, dvostranoobvezan, kauzalan ugovor. Sklapa se u formi notarski obrađene isprave, odnosno isprave obrađene kod javnoga bilježnika. Može se sklopiti prije sklapanja braka ili u bilo koje vrijeme trajanja bračne zajednice, odnosno braka radi ugovaranja imovinskopravnih odnosa na bračnoj stečevini i posebnoj imovini.²⁵ Zaštita trećih je osigurana samo Porodičnim zakonom RS-a, normiranjem pohanjivanja ugovora u elektroničkoj formi u javni registar - Centralni registar bračnih ugovora koji vodi Notarska komora RS (čl. 316. st. 1.).

Za razliku od druga dva obiteljska zakona koja ne određuju predmet ovog ugovora, PoZ RS veoma detaljno uređuje što može biti predmet (sadržaj) bračnog ugovora, odnosno što se njime može urediti:²⁶ da sve što jedan bračni supružnik stekne tijekom braka predstavlja njegovu posebnu imovinu, bez obzira na način stjecanja; spajanje cjelokupne ili dijela posebne imovine s njihovom zajedničkom imovinom stečenom tijekom bračne zajednice; udjeli u zajedničkoj imovini; pravo izbora predmeta iz zajedničke imovine koji će mu pripasti u slučaju diobe zajedničke imovine s uračunavanjem u njegov dio; ulaganje posebne imovine jednoga bračnog supružnika ili oba bračna supružnika u posebnu imovinu ili zajedničku imovinu drugoga bračnog supružnika ili oba bračna supružnika, drukčije nego što je predviđeno zakonom; način upravljanja ili raspolaganja zajedničkom imovinom ili njezinim dijelom.

ObZ FBiH i ObZ BD nisu izrijeком naveli što je predmet bračnog ugovora, dopuštajući time ugovornim stranama mogućnost uređivanja imovinskih odnosa u opsegu koji ne prelazi zakonski okvir, odnosno pravila obveznoga prava. Ipak, očito je da predmet bračnog ugovora mogu biti samo imovinska prava ugovornih stranaka, a ne i njihova osobnoimovinska prava, a to su ona koja sadrže i osobnopravne i imovinskopravne komponente - uzdržavanje i stanarsko pravo.²⁷ Sukladno navedenom,

²⁴ U okolnostima nesklapanja ugovora na njih se primjenjuje zakonski imovinski sustav.

²⁵ Federalni i zakon BD su veoma nejasni glede uređivanja mogućnosti sklapanja bračnog ugovora prije sklapanja braka, koristeći formulaciju "prigodom (odnosno prilikom) sklapanja braka" (čl. 258. st. 1. ObZ FBiH i čl. 235. st. 1. ObZ BD), jer je nemoguće istodobno sklopiti brak i bračni ugovor. Za razliku od ovih zakona, PoZ RS normira da ovaj ugovor mogu sklopiti "budući bračni supružnici (lica koja su namjeru za zaključenje braka prijavila nadležnom organu)" (čl. 314. st. 1.).

²⁶ Vidi odredbe čl. 319. - 326. PoZ RS.

²⁷ Imperativne prirode su takva osobnoimovinska prava, stoga ugovorne stranke primjerice ne mogu ugovorom isključiti obvezu uzdržavanja, a mogu odrediti novčane iznose uzdržavanja. Usp. SOKIĆ,

predmet bračnog ugovora može biti: određivanje različitih udjela u bračnoj stečevini; određivanje prihoda kao posebne imovine; određivanje prava prvokupa na imovini; sporazum o davanju stvari iz bračne stečevine u zakup, najam, pod hipoteku ili druge služnosti; upravljanje ili raspolaganje imovinom; međusobno odricanje od prava zahtijevati diobu bračne stečevine određeno razdoblje; podjela bračne stečevine; dogovor o mogućnosti međusobnog ustupanja suvlasničkog dijela i isplati novčane naknade za to; sporazum o pravnom statusu darova - da su darovi učinjeni iz bračne stečevine posebna imovina daroprimca, i o (ne)vraćanju darova u slučaju razvoda ili poništenja braka; uspostava služnosti i slično.²⁸

Bračni ugovor svakako ima potencijal doprinosa stabilnosti braka i skladnosti obiteljskih odnosa jer je izraz vlastite volje bračnih partnera. On pretpostavlja postojanje obostranog uvažavanja i iskrenosti, jer bračni partneri kroz vlastiti modus imovinskih odnosa preuzimaju odgovornosti za budući zajednički život, vlastitu dobrobit i dobrobit cijele obitelji. Bračni ugovor je na određeni način usmjeren na osnaživanje međusobne ravnopravnosti i očuvanje materijalne neovisnosti te na zaštitu imovinskih prava u slučaju raskida braka.²⁹ U tom kontekstu može se pretpostaviti da i pravni poredak odnosno pravosudni sustav "ima" određenu "korist", jer se teorijski smanjuje potencijalni broj spornih slučajeva, a rješavanje sporova imovinske prirode može biti jednostavnije i brže.³⁰

Ako bismo htjeli istaknuti neke nedostatke normirane mogućnosti sklapanja i sadržaja bračnog ugovora, oni bi se na prvi pogled mogli odnositi na nepostojanje trajnog povjerenja između izvan/bračnih partnera, dojam da je u "prvom planu" materijalna računica te da izostaje međusobna solidarnost na račun zakonitosti tržišta i stjecanja materijalnih dobara. Osim toga, ako odluka (budućih) bračnih partnera o sklapanju ovog ugovora ima uporište u međusobnom nepovjerenju ili oprezu, tada,

O., Bračni ugovor, Novo porodično zakonodavstvo, Zbornik sa savetovanja, Kragujevac, 2006., str. 420.

²⁸ Usp. HRABAR, D. et. al., op. cit., str. 474-475; TRALJIĆ, N., BUBIĆ, S., op. cit., str. 86.

²⁹ Prema istraživanju zagrebačkog časopisa *Poslovni savjetnik* u suradnji s konzultatskom tvrtkom Proago, utvrđeno je da je predbračne ugovore sklopilo samo dva posto od svih ispitanika (304).

Od nezainteresiranih za sklapanje takvih ugovora, četvrtina smatra da budući partneri time pokazuju da (već) razmišljaju o razvodu, 18 posto smatra da je u slučaju razvoda pravednija podjela imovine na jednake dijelove, 15 posto misli da razvod ne dolazi u obzir, a 12 posto bračni ugovor smatra nepotrebnim opterećenjem.

Od onih koji žele bračni ugovor, 40 posto ih smatra da bi time olakšali razvod ako do njega dođe, 24 posto da bi zaštitili svoju imovinu, a 17 posto ih smatra da je bračni ugovor iskaz ljubavi kojim dokazuju da ne mare za partnerov novac itd.

Izvor podataka: WIESNER MIJIĆ, V., Brak kao posao: za predbračne ugovore samo bogati i razvedeni, Večernji list, (Prilog Manager.hr), Zagreb, 2. 9. 2009., str. 5.

³⁰ Svakako da mogućnost sklapanja bračnog ugovora može onemogućiti bogaćenje jednog bračnog partnera na račun drugoga samim sklapanjem braka, a ujedno i spriječiti sklapanja fingiranog braka.

samim činom sklapanja takva ugovora, obje strane svjesno relativiziraju važnost i trajnost bračne veze.

5. Umjesto zaključka

Sveukupne obiteljske odnose uglavnom određuju tri segmenta, tri čimbenika: biološki, društveni i ekonomski.

Biološki čimbenik različitosti spolova preduvjet je pravnog verificiranja životnih zajednica braka i izvanbračne zajednice, temelj je produženju ljudske vrste. Iz biološke sastavnice srodstva, tj. odnosa roditelja i djece, proizašla je prvotna subordinacija i autoritet u obitelji, što je bila osnovica nastanka društvene strukture i početka društvenih normi. Potreba biološkog preživljavanja pojedinca i cijele obitelji u prvi plan je istaknula važnost proizvodnje i gospodarenja materijalnim dobrima. Time se unutar obitelji isprepleću tri glavna kohezivna elementa: emocionalna veza i zajedništvo, srodstvo te imovinski odnosi. Svaki od njih na poseban način može pridonijeti stabilnosti i trajanju obiteljske zajednice.

Zakonski imovinski sustav uvažava i omogućuje ostvarivanje temeljnih načela uređenja obiteljskih odnosa - solidarnosti, pravednosti i ravnopravnosti. Primjeren je prosječnom izvan/bračnom paru i sadrži potrebne specifičnosti koje uvažavaju prirodu obiteljskih odnosa. Uređenje imovinskih odnosa uglavnom se temelji na ideji zajednice dobara, što može pridonijeti jačanju stabilnosti i skladnosti životnih zajednica. Posredna potvrda tome je i u činjenici da je taj imovinski sustav na prostoru BiH znatno češći izbor izvan/bračnih partnera.

Kao što je i prije istaknuto, suvremeni pravni pristupi obiteljskim odnosima u znatnoj mjeri osnažuju autonomiju volje subjekata obiteljskopравnih odnosa, u svrhu umanjivanja sukoba interesa i stvaranja preduvjeta za skladne i stabilne veze.

Izborom ugovornog imovinskopravnog sustava - u braku kao ili u izvanbračnoj zajednici, izvan/bračni partneri u međusobne cjelokupne odnose unose dodatni kohezijski element - takvo uređivanje imovinskih odnosa koji će u najvećoj mjeri pridonijeti stabilnosti i trajnosti njihove zajednice. Na taj način se želi i očekuje da će imovinski odnosi, osim ljubavi, uzajamnog poštovanja, povjerenja, solidarnosti, omogućiti obostrano zadovoljstvo i skladno ublažavati moguće razlike u pristupu i poimanju važnosti, stjecanja i upravljanja imovinom.

Obiteljsko zakonodavstvo u BiH znatno je neusklađeno. Osim sadržajnih razlika, postoje i nepotrebne terminološke razlike koje unose nejasnoću i otežavaju svakodnevnu primjenu. PoZ RS učinio je značajan korak naprijed opsežnijim i detaljnijim uređivanjem imovinskopravnih odnosa, a to bi trebali učiniti i druga dva zakonodavca. Oni bi posebice trebali nastojati detaljno urediti što sve može biti predmet

bračnog ugovora te precizirati o čemu se ugovorne strane ne mogu sporazumijevati u ugovoru.

Postojeći zakonski pojam "bračni ugovor" veoma je dvojben i, ne samo kod laika, stvara nejasnoće. Primjerenijim smatramo izraz, ovisno za koji oblik zajedništva se sklapa: izvan/bračni imovinski ugovor.

Zakonske formulacije o (vremenskoj) mogućnosti sklapanja bračnog ugovora - "prigodom (prilikom) sklapanja braka" u ObZ FBiH (čl. 258. st. 1.) i BD (čl. 235. st. 1.) su nejasne i neprovedive, pa bi ih trebalo prvom izmjenom otkloniti.

Brak i izvanbračna zajednica važan su segment društvenih odnosa, a njihovo funkcioniranje i skladnost izravno se odražavaju na stabilnost i dobrobit šire zajednice. Uređivanje mogućnosti sklapanja bračnog ugovora uklapa se u sveukupna nastojanja zakonodavca za jačanjem građanskih prava i sloboda, što doprinosi sveukupnoj pravnoj sigurnosti unutar obitelji i cijeloga društva. Isto tako, javni registar sklopljenih izvan/bračnih ugovora unio bi veću pravnu sigurnost u imovinske odnose članova obitelji i drugih subjekata.

Ako imovina ima samo odvojenu vlastitu važnost i dinamiku, može preko izražene noga egoizma pridonijeti nestanku solidarnosti i bliskosti, a time ujedno i umanjnjenju značaja postojećih obiteljskih odnosa. Suprotno tome, podudarnost osobnih i imovinskih interesa, potvrđena kroz pravično i na zajedničku dobrobit ostvareno upravljanje i raspolaganje imovinom, može pridonijeti kvaliteti i stabilnosti izvan/bračnih i obiteljskih odnosa.

PROPERTY LAW RELATIONS AS A FACTOR OF MARRIAGE STABILITY AND FAMILY RELATIONS HARMONY

Summary: *Property and property relations are an important factor of establishing, existence and harmony of a family. Norms for manner of acquiring, managing, distribution and consumption of material goods within a family have always had general social significance and role for protection and survival of wider community.*

Domestic legislation regulates two forms of life communities of a woman and a man – marriage and out-of-marriage community, where the partners' property relations are inseparable from their daily personal relations, as well as from relations with other members of the family and third parties.

In this paper, the authors analyze the role and significance of property as material foundation of human existence, and the effects of property law relations within life communities and families in general. We are particularly focused on legally regulated option of a property system choice (either by law or contractual), on the importance of extra/marital property, and on potential dis/advantages of entering into a marital contract; all in the context of family law relations stability and harmony. The existing normative deficiencies and vagueness in the legislation of Bosnia and Herzegovina are also pointed out, and some suggestions de lege ferenda are given with the purpose of removing ambiguities in the course of application.

Key words: *property and property law relations within extra/marital communities, extra/marital contract, harmony and stability of family relations*